

Zpráva ze studijní cesty SDRUK po rakouských knihovnách ve dnech 17.–20. 5. 2017

Jana Jindřichová

V roce 2017 připravilo Sdružení knihoven ČR další studijní cestu po zahraničních knihovnách. Díky spolupráci s Rakouským kulturním fórem mohli čeští knihovníci navštívit celkem sedm knihoven různého typu ve třech městech.

Prvním cílem naší cesty bylo město Linec, hlavní město spolkové země Horní Rakousy a třetí největší město v Rakousku. Žije zde něco málo přes 200 000 obyvatel.

Městská knihovna v Linci¹ sídlí od roku 2007 v moderní budově zvané Věž vědění (Wissenturm), kde sdílí prostory s centrem vzdělávání pro dospělé (tzv. Volkshochschule). Oba subjekty spolu úzce spolupracují, součástí knihovny je např. i výukové centrum s učebnicemi. Zřizovatelem je město Linec. V centru je k dispozici lektor, který naučí studenty využívat informační zdroje i systém knihovny. Vzdělávání knihovníků však probíhá především ve Vídni a Salzburgu pod záštitou Svazu knihoven Rakouska². Knihovna dále spravuje dalších 5 poboček. V každé z nich lze vracet knihovní jednotky půjčené na jiné pobočce. Tyto knihovní jednotky jsou poté odváženy nazpět do své domovské pobočky.

Vstupní hala knihovny v Linci

Kromě knih a periodik jsou samozřejmostí i další media (CD, DVD, CD-ROMy, čtečky e-knih). Většina fondu je čtenářům k dispozici na volném výběru. V přepočtu na aktivní čtenáře se každá knihovní jednotka vypůjčí cca 6x ročně. Knihovna periodicky aktualizuje fond a nedisponuje žádnými sklady. Obměna fondu probíhá nejpozději jedenkrát ročně. Vyřazené knihovní jednotky jsou nabízeny čtenářům na tzv. bleším trhu. To je ostatně oblíbený koncept mnoha rakouských knihoven. Půjčování i vracení probíhá v centrální hale a čtenářům jsou k dispozici i samoobslužná zařízení. Výpůjční doby jsou různé, 4 týdny na knihy, deskové hry, noty a čtečky, 3 týdny na e-knihy a 2 týdny na CD, DVD, CD-ROMy a periodika. Prodlužovat lze maximálně dvakrát. Čtečky a rezervace prodloužit nelze.

¹ <http://www.linz.at/wissensturm/>

² <https://www.bvoe.at/>

Registrovaní čtenáři mohou využít i přístup do „virtuální“ knihovny Media2go, kde jsou jim k dispozici e-knihy, audioknihy, videa a další elektronické dokumenty. Prezenčně lze oproti dokladu totožnosti zapůjčit i notebook nebo tablet.

Fond je rozmístěn dle žánrů. Zvláště jsou vyčleněny knihy s velkými písmeny pro zrakově postižené. Knihovna přijímá dary a údajně dostávají mnoho kvalitních titulů, kterými doplňují rozpůjčené velmi žádané svazky.

Mobilní služby knihovna v Linci neprovozuje. Bibliobus byl zrušen a oficiální donáškovou službu nemají.

Čtenářům je k dispozici několik druhů čtenářských průkazů. Výše registračního poplatku se liší i v závislosti na typu půjčovaných dokumentů. Knihovna nabízí i rodinný průkaz. I zde pociťují problémy se získáváním nových čtenářů. Pro zaměstnance plánují semináře zaměřené na oslovování vybraných cílových skupin a získávání nových čtenářů.

Prostor knihovny je vybaven plazmovými obrazovkami, na které lze přenášet dění z víceúčelového sálu. Během roku pořádají kolem 20 veřejných čtení, z toho část i v cizím jazyce. V knihovně je striktně zakázáno konzumovat potraviny i nápoje. Návštěvníci se mohou občerstvit pouze v kavárně, která je součástí budovy. Ochranku knihovna nemá. Na obslužných místech je instalováno krizové tlačítko. U vyhrocených konfliktů zasahují zaměstnanci technického oddělení budovy. V pobočkách s jedním zaměstnancem je krizové tlačítko napojené přímo na policii.

Zaměstnanci pracují spíše na kratší úvazky. Nedaří se příliš dobře nahradit kolegy, kteří odešli do penze. Do budoucna není vyloučena ani další redukce počtu poboček. O pobočkách bez knihovníka neuvažují. Tento model považují za nefunkční.

V odpoledních hodinách jsme v Linci navštívili ještě **Knihovnu Institutu Adalberta Stiftera**³. Knihovna se nachází v budově, kde v letech 1848 až do své smrti v roce 1868 žil česko-rakouský spisovatel, malíř a pedagog Adalbert Stifter (nar. v Horní Plané). V roce 1950 zde byl založen Institut, který má své členy např. i v Japonsku.

³ <http://stifterhaus.at/>

Knihovna disponuje asi dvěma a půl tisíci svazky, zajišťuje výstřižkovou službu regionální biografie a je přístupná studentům a badatelům. Jedná se tedy o knihovnu vědeckou, kde je možno uskutečnit pouze prezenční výpůjčky. Fond zahrnuje dílo A. Stiftera v originálech i překladu od roku 1850. Dále sekundární literaturu k jeho dílům, ale i literární teorii či literaturu 19. století. Knihovna částečně supluje katedru germanistiky, která na místní univerzitě chybí. Výstřižková služba, tzv. biografický archiv, je vytvářen bez pomoci elektronických zdrojů. Pověřený pracovník denně projde 17 různých periodik, kde hledá informace o 9 000 osobnostech Horních Rakous.

Kromě knihovny se v objektu nachází také výzkumné pracoviště germanistiky a Literární muzeum Horního Rakouska s pietním památníkem Adalberta Stiftera, které nabízí expozici věnovanou osobnostem hornorakouského literárního života, a jsou zde vystaveny originály nábytku ze Stifterova bytu, zapůjčené z několika rakouských muzeí. Lingvisté v Institutu se podílejí na atlasu dialektů Horních Rakous.

Druhý den naší cesty jsme nejprve zavítali do univerzitního města Kremže. Žije zde přibližně 24 000 obyvatel, ale jejich počet se pravidelně navyšuje o studenty několika univerzit.

Městská knihovna města Kremže⁴ se nachází od roku 2009 v zrekonstruovaných prostorách středověkého dominikánského kláštera. Součástí výzdoby interiéru jsou i nedávno odkryté středověké fresky, přístup vede po památkově chráněném schodišti. Knihovna je i přes své umístění v historickém objektu bezbariérová (výtah přistavěný z vnitřního traktu).

Nabízí literaturu nejrozličnějších žánrů (cca 38 tis. sv.), několik druhů periodik a zvuková media (cca 4 tis. KJ; kromě CD, DVD a audioknih stále i magnetofonové kazety!). Výpůjční doba pro knihy a kazety pro děti je 4 týdny, vše ostatní 2 týdny. Údajně se na rakouské poměry jedná o jednu z větších knihoven. K dispozici jsou čtenářům dva internetové terminály (poplatek 1 € za půl hodiny).

⁴ <http://buecherei.krems.at/cms/website.php>

Autorská čtení, žánrová čtení a další kulturní akce se odehrávají přímo v prostorách knihovny (v dětském oddělení jsou oblíbené „sedací“ schody), na ně navazuje malý výstavní prostor, určený k prezentaci děl místních výtvarníků.

Knihovna má okolo 1600 aktivních čtenářů, pracovníci jsou dva, na pomoc přichází dva studenti knihovnictví (tříletá povinná praxe). Po skončení praxe však studenti zpravidla odchází jinam. Otevřeno je 26 hodin týdně v pracovních dnech – v době naší návštěvy byla provozní doba z důvodu nedostatku personálu omezena. Původní provozní doba byla 35 hodin týdně.

Existuje zde několik druhů registračních poplatků: roční pro dospělé – 22 € a děti a studenti – 11 € v případě, že si půjčují jen knihy a periodika; 45 a 22 € pokud se přidají i další média. Rodiny s dětmi mají slevy – 6 € při 2 dětech, 4 € při třech, a pokud je v rodině 4 a více dětí, využívá některé služby bez poplatku. Knihovní jednotky lze vypůjčit i jednorázově za menší poplatek, který se mění s druhem půjčované KJ (od 50 centů do 1,5 eura na týden). Zpozdné je 50 centů za každý započatý týden.

Beletrie je stavěna dle žánrů. Knihy si sami balí do folie a na předsádku vlepují stručnou anotaci. Knihovna láká čtenáře na výstavky knih, které však nejsou příliš nápadité. Na volném výběru jsou i DVD a údajně se stále dobře půjčují. Spolupracují s dalšími kulturními institucemi a podle toho filmy nakupují. Často i ty z kategorie pro náročnější diváky. Velkou oblibu mají i audioknihy.

Na návštěvu druhé knihovny v Kremži jsme zavítali přímo do univerzitního kampusu. Dunajská univerzita sídlí od roku 1995 v bývalé továrně na cigarety, jejíž budova přestala stačit a v roce 2005 se rozšířila o novou moderní zástavbu ve dvoře. Do ní byla přestěhována i univerzitní knihovna. Škola se zaměřuje na vzdělání dospělých, na postgraduální studium. Má ve svém areálu kino, sportoviště i školku pro děti studentů. (Školné činí 20 000 € za semestr.)

Knihovna Dunajské univerzity⁵ vlastní na 85 tisíc knihovních jednotek. Čím dál větší objem představují e-knihy. Slouží jako univerzitní knihovna nejen pro Dunajskou univerzitu, ale i pro soukromou univerzitu vzdělávající dentisty a také pro tzv. Odbornou vysokou školu. Poskytují přístup do 24 licencovaných databází, studovna je pro studenty otevřena od 7 do 22 hodin. V prostorách knihovny je dostatek uzavřených skleněných boxů, vhodných ke studiu nebo práci na úkolech, kabinky se dají rezervovat. Čtenáři si mohou absenčně půjčit najednou 10 jednotek, půjčuje se na 4 týdny s možností trojnásobného prodloužení. Knihy se dají půjčovat přes self-check a vracet jak osobně, tak poštou, a po zavření i do biblioboxu. Knihovna má otevřeno 60 hodin týdně, jelikož studenti většinou již sami pracují, není třeba přes léto nijak upravovat otvírací dobu.

Zaměstnanců knihovny je celkem 8 (6 úvazků).

V podvečer druhého dne jsme dorazili do rakouského hlavního města a navštívili další univerzitu. Institut slavistiky se nachází v kampusu na Spitalgasse, a jak je z adresy patrné, původním účelem tohoto objektu byla nemocnice. Z architektury je původní účel znát dodnes, stále připomíná starší nemocniční budovy, jaké známe i z Česka. **Knihovna katedry slavistiky Vídeňské univerzity**⁶ slouží primárně cca 2 000 studentům tohoto oboru. Registrovaným čtenářem se však může stát i badatel z řad veřejnosti. Roční poplatek v tomto případě činí 15 €. Zpozdné je 0,20 € za den. Knihovna byla nedávno sloučena s knihovnou východoevropských studií. Ve sbírce má 2500 vzácných tisků, např. Bibli kralickou nebo první vydání Gramatiky české od Josefa Dobrovského. Tyto vzácné tisky jsou

⁵ <https://www.donau-uni.ac.at/de/index.php>

⁶ <https://slawistik.univie.ac.at/home/>

k dispozici studentům i k prezenčnímu studiu. Knihovna zastává názor, že jako univerzitní knihovna by měli studentům poskytnout přístup k co největšímu množství studijních materiálů.

Poslední den jsme nejprve navštívili **Ústřední knihovnu vídeňské městské knihovny**⁷. Ta od roku 2003 sídlí v centru města v budově speciálně pro knihovnu postavené – 1 patro vyhrazené pro kanceláře, 2 patra volný výběr a nad knihovnou kavárna. Knihovna je „majákem“, který ční nad rušným dopravním uzlem. Tvarem i okny má připomínat loď. Budovu v délce 150 metrů navrhl architekt Ernst Meyer.

Celkem má vídeňská knihovna 39 poboček. V každé čtvrti se nachází jedna. Bibliobus byl pro nezáměr čtenářů zrušen. Mobilní služby tedy poskytují pouze výjimečně a formou donášky pro seniory, kterou obstarávají dobrovolníci. V nejmenších pobočkách pracují 2 lidé, ve větších je do 10 pracovníků. Pro zápis čtenáře je nutná trvalá adresa v Rakousku a doklad s fotografií (ŘP, pas). Roční poplatek čtenářů do 18 let věku neplatí, pro studenty nebo pro držitele „sociální karty“ je registrace se slevou. Možné je využít i jednodenní průkaz za 3,80 €, běžný poplatek činí 24 €. Průkaz slouží k fyzickým výpůjčkám i k přístupu do platformy Overdrive s elektronickými dokumenty a také pro přístup k PC a DVD přehrávačům.

Čtenář si může vypůjčit najednou 24 jednotek, zpozděné je 0,20 € denně. „Bestsellery“ je možné půjčit pouze na 2 týdny a za extra poplatek 2,30 €. Extra poplatky ve výši 1,60 € jsou účtovány i za DVD, hry na konzole a CD-ROMy. Veškeré placení se však provádí pouze u pokladního automatu. Deskové hry vůbec nevedou, prý je na ně ve Vídni speciální klub, tak by si konkurovali. Knihovna má možnost „všudevracení“, ale svazky se vracejí skrz centrální sklad zpátky na původní místo.

⁷ <https://www.buechereien.wien.at/>

Fond centrální knihovny je rozdělen do tzv. colleges (kolejí), což má symbolizovat vzdělávací účel knihovny. Kolejí je celkem šest a jsou rozděleny tematicky, nikoliv dle typu půjčovaných knihovnických jednotek. (Jazyk a literatura, region a cestování, společenské vědy, knihovna pro děti, umění, technika). Každá college je zodpovědná nejen za organizaci práce v rámci útvaru, ale také za nákup a správu fondu. Knihovna je zaměřena i na výuku jazyků a mnoho jazykových kurzů nabízí k zapůjčení. Pořádá též workshopy a storytelling v cizích jazycích. Knihovna je vybavena mnoha místy pro práci s PC. Z toho čtyři místa jsou vyhrazena pouze pro ženy, údajně z bezpečnostních důvodů. Další čtyři místa umožňují puštění CD/DVD z fondu knihovny. Jednou týdně v knihovně působí penzionovaná učitelka a poskytuje doučovací hodiny.

Bezpečnost v knihovně zajišťuje ochranka, která pravidelně budovou prochází.

Návštěvu rakouských knihoven jsme zakončili v majestátní budově **Rakouské národní knihovny**⁸. Moderní část Národní knihovny obsahuje sbírky od roku 1850 do současnosti. Kromě literárních obsahuje i řadu dalších muzejních sbírek, např. papyrů, globů, esperanta. V roce 1992 byla přistavěna ke staré budově Hofburgu. Jde do hloubky 14 metrů pod zemí, 4 patra uchovávají na 3 miliony svazků. Objednané svazky se ke čtenářům dostávají ze skladů pomocí důmyslného dopravního systému vozíčků na kolejnici.

⁸ <https://www.onb.ac.at/>

Dále se knihovna věnuje intenzivně velkému projektu digitalizace novin⁹. Na stránkách projektu je k dispozici již 19 milionů stránek. Denně stránky navštíví 3 tisíce návštěvníků. Umožňují fulltextové hledání a lze přejít ze švabachu na snadněji čitelný font. Nejstarší zpřístupněné noviny jsou z roku 1568. Je zde možno najít i několikery noviny vydávané v Praze v rámci rakousko-uherské monarchie. Knihovna též spolupracuje s Google Books.

Ve vstupní hale jsou šatní skříňky a odložení tašek je zde povinné. Roční průkaz stojí 10 €, denní je za 3 €.

Knihovna má kolem 350 zaměstnanců.

Na závěr jsme si ještě prohlédli tzv. Prunksaal. Nádhernou barokní knihovnu nechal postavit císař Karel VI. roku 1723. Základem knihovny byly soukromé sbírky Habsburků, především sbírka Evžena Savojského.

Na závěr bych ráda poděkovala Rakouskému kulturnímu fóru za spolupráci na této studijní cestě a všem kolegům v rakouských knihovnách, kteří se nám velmi profesionálně věnovali. Úroveň knihoven a jejich služeb v Rakousku je srovnatelná s úrovní v České republice. Služby se od těch, které známe z ČR, nijak neliší. Na rozdíl od českých knihoven ty rakouské více pracují s dobrovolníky a mají propracovanější systém vzdělávání pracovníků v knihovnách. Více informací o rakouském knihovnictví je k dispozici v Bulletinu SKIP, zvláštní číslo 2016.¹⁰

⁹ <http://anno.onb.ac.at/>

¹⁰ <http://skipcr.cz/dokumenty/rakouske-knihovnictvi>